

Pedagogy

- Holovan, 2008* – Holovan M. S. Kompetentsiia i kompetentnist : dosvid teorii, teoriya dosvidu / M. S. Holovan // *Vyshcha osvita Ukrainy* . – 2008. – № 3. – S. 23 – 30.
- Demchenko, 2015* – Demchenko I. I. Pidhotovka vchytelia do roboty v inkluzyvnii pochatkovii shkoli : monohrafiia / Iryna Ivanivna Demchenko. – Uman : FOP Zhovtyi O.O., 2015. – 500 s.
- Korneshchuk, 2008* – Korneshchuk V. V. Modeliuvannia v systemi pidhotovky profesiino nadiinoho spetsialista : teoretychnyi aspekt / V. V. Korneshchuk // *Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhorii Skovorody»*. – Pereiaslav-Khmelnyskyi, 2008. – Vyp. 14. – 354 s.
- Martynchuk, 2018* – Martynchuk O. V. Pidhotovka fakhivtsiv u haluzi spetsialnoi osvity: novi pidkhody // *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia*. – №1 (85). – 2018. – S. 14-28.
- Sozdanye u aprobatsiia ..., 2012* – Sozdanye u aprobatsiia modely psykhologo-pedahohycheskoho soprovozhdennia ynkliuzyvnoi praktyky: metodycheskoe posobyе / Pod obshch. red. S. V. Alekhynoi, M. M. Semaho. – M.: MHPPU, 2012. – 156 s.
- Tverezovska, Filipova, 2011* –Tverezovska N., Filipova L. Sutnist ta zmist poniattia «pedahohichni umovy» [Elektronnyi resurs] / N. Tverezovska, L. Filipova // *Nova pedahohichna dumka*. – 2011. – Rezhym dostupu do resursu : <http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/19146-sutnist-ta-zmist-ponyatty-a-pedagogichni-umovi.html>.
- Entsyklopediia ..., 1999* – Entsyklopediia professionalnogo rozvytytia : v 3-kh t. / Pod red. S. Ya. Batsysheva . – M. : APO. – 1999. – T. 2. – 440 s.
- Teacher Education for Inclusion, 2012* – Teacher Education for Inclusion. Profile of Inclusive Teachers. (2012). European Agency for Development in Special Needs Education [Retrieved from <https://www.european-agency.org/sites/default/files/Profile-of-Inclusive-Teachers.pdf>

УДК 376:316.6

Людмила Мороз,

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри логопедії Сумського
державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка.*

E-mail: biznesline2017@gmail.com

ORCID 0000-0001-6087-1252

Ludmila Moroz,

*PhD in Pedagogy, Associate Professor
of Logopedy Department Sumy State
A. S. Makarenko
Pedagogical University.*

Лариса Колибіна,

*методист відділу освіти, молоді та
спорту Краснопілської районної
державної адміністрації.*

E-mail: lara.kolybina@ukr.net

ORCID 0000-0001-7646-7457

Larysa Kolybina,

*Methodist, Department of Education
Youth and Sports, Krasnopillia Region
State Administration.*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Стаття присвячена актуальній проблемі впровадження інклюзивної форми навчання у сільських школах на прикладі Краснопілського району Сумської області та висвітленню особливостей цього процесу. Забезпечення доступу до якісної освіти дітям із психофізичними вадами не залежно від їх територіальної приналежності є пріоритетним завданням реформування освітньої системи та важливим чинником оптимізації освітнього процесу в сільській місцевості. Автори наголошують, що освіта таких дітей, здебільшого, відбувається шляхом індивідуального навчання в домашніх умовах або в закладах інтернатного типу, а це значно посилює їх сегрегацію та ускладнює соціальну інтеграцію. Виявлено основні переешкоди ефективного впровадження інклюзії, серед яких: упередженість поглядів батьків «особливих» та

нормативних дітей, недостатня інклюзивна компетентність педагогічних працівників, не відпрацьованість механізмів співпраці учасників інклюзивного процесу.

Ключові слова: інклюзивна форма навчання, діти з особливими освітніми проблемами, сільські школи.

The article is devoted to the actual problem of introduction of inclusive form of education in rural schools of Krasnopillia, Sumy region and highlighted the peculiarities of this process.

Today Ukraine has taken a course towards widespread introduction of inclusive education, which is an indicator of democratic transformations both in society as a whole and in the educational sector in particular. Ensuring access to the quality education for children with psychosocial defects, regardless of their territorial affiliation, is a priority task of reforming the educational system and an important factor in optimizing the educational process in the countryside. The formula for introduction of inclusive education in countryside's schools should be based on a specific context, taking into account features that reflect the specifics of the countryside.

Based on the data of the regional Psychological medical educational consultancy analyzed the prevalence, dynamics and frequency of psychophysical defects among school-age children in Krasnopillia, Sumy region during 2013-2018. The authors emphasize that the education of children with disabilities in countryside, is mostly carried out through individual education at home or in residential institutions, which greatly enhances their segregation and complicates social integration.

The main obstacles to the effective implementation of inclusiveness in rural areas are identified, among them: the bias of the views of the parents of "special" and norm-type children, insufficient inclusive competence of pedagogical workers (including due to limited access to relevant information); insufficient staffing of schools by highly skilled experts; not working out mechanisms of cooperation of participants of the inclusive process; difficulties in implementing the legal and regulatory component; insufficient financial and logistical support of the inclusive process.

Keywords: inclusive education, children with special educational problems, rural schools.

Постановка проблеми. Нова модель освіти в Україні покликана скерувати навчально-виховний процес на становлення духовно-здорової, творчої особистості, здатної продуктивно мислити, вирішувати проблеми сьогодення й майбутнього. Згідно з концепцією «Нова українська школа» [Концепція..., 2016], вдосконалення освітньої системи у відповідності до принципів гуманізму та індивідуалізації передбачає максимальне врахування особистісних та психофізичних особливостей дітей і створення таких умов, які б сприяли повноцінному розкриттю та розвитку всіх сторін особистості дитини та її успішному навчанню. У цьому контексті актуальною проблемою сучасної педагогічної теорії і практики є реалізація прав на освіту дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

В Україні останнім часом спостерігається підвищений інтерес до проблеми інклюзії з боку держави, науковців і громадськості, що розширює можливості дітей із психофізичними вадами навчатися у закладах загальної середньої освіти в інклюзивний спосіб. В Україні з кожним роком все більше закладів загальної середньої освіти впроваджують інклюзивну форму навчання. Так, у 2012-2013 навчальному році в Україні налічувалось 365 загальноосвітніх закладів у яких функціонував 841 клас з інклюзивною формою навчання, у 2016-2017 навчальному році цей показник збільшився до 1518 закладів (2715 класів) [Статистика МОН..., 2017].

Проте така позитивна тенденція характерна, передусім, для великих міст: Києва, обласних центрів. Тоді як освітній процес у сільській місцевості характеризується інертністю щодо впровадження інклюзивної форми навчання. Ефективне впровадження інклюзивного навчання у «сільській школі» передбачає подолання низки стереотипів та необхідність розробки специфічних механізмів її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема залучення дітей із особливими освітніми потребами до навчання в загальноосвітніх закладах тривалий час актуалізується дослідженнями провідних вітчизняних науковців: Віт. Бондаря, М. Ворон, Е. Данілавичюте, І. Дмитрієвої, В. Засенка, А. Колупасьової, С. Миронової, Н. Найди, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет А. Шевцова та ін. Їх роботи порушують питання визначення концептуальних засад та теоретико-методологічного обґрунтування інклюзивного навчання, виявлення проблем впровадження інклюзії та шляхів їх подолання; особливостей психолого-педагогічного супроводу дітей із психофізичними порушеннями в умовах інклюзії та створення інклюзивного освітнього середовища; професійної підготовки та перепідготовки фахівців до роботи в умовах інклюзивного навчання; законодавчого забезпечення та правового статусу всіх учасників інклюзивного процесу тощо.

Проте, не зважаючи на значущість отриманих наукових результатів та вагомість практичних здобутків, проблема впровадження інклюзивної освіти в Україні наразі є далекою від свого остаточного вирішення. Зокрема, актуальним залишається питання впровадження інклюзивної форми навчання у загальноосвітніх закладах сільської місцевості.

Мета статті – висвітлити особливості впровадження інклюзивної форми навчання у сільській місцевості на прикладі Краснопільського району Сумської області. Визначити та схарактеризувати основні перепони щодо більш масового та якісного надання освітніх послуг для дітей із психофізичними вадами в закладах загальної середньої освіти сільської місцевості.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не повинна відрізнятися від якості освіти здорових людей. Це головна ідея інклюзивної освіти, основні положення якої стали підґрунтям для реформування всієї освітньої галузі в нашій країні та освіти осіб із психофізичними порушеннями зокрема й закріплені низкою нормативно-правових актів загальнодержавного та міжнародного рівнів.

Інклюзивна освіта повинна відбуватися через створення інклюзивного освітнього середовища, яке б враховувало актуальні потреби й індивідуальні можливості кожної дитини та особливості її психофізичного розвитку, створювало умови для розвитку та реалізації кожної особистості. Через інклюзивну форму навчання дитина в загальноосвітньому закладі може отримувати не лише якісні освітні послуги за індивідуальними

програмою та планом, а й цілу низку необхідних заходів корекційно-розвивального, реабілітаційного, психологічного, соціально-правового спрямування із залученням необхідних спеціалістів відповідного фаху [Колупаєва, 2009: с. 17].

Також одним із важливих принципів, на яких ґрунтується інклюзивна освіта є принцип забезпечення права «особливої дитини» навчатися за місцем проживання [Колупаєва, 2007: с. 12], що особливо актуально для сільських мешканців. Як свідчать багаторічні спостереження та практичний досвід, діти з сільської місцевості не мають необхідного доступу до широкого кола спеціальних освітніх та корекційно-розвивальних закладів (центрів, студій, клубів тощо), як це можливо у великих населених пунктах, їх вибір істотно обмежується регіональними, територіальними особливостями місцевості проживання. З огляду на це, освіта дітей із вадами розвитку, здебільшого, відбувається в шляхом індивідуального навчання в домашніх умовах або в закладах інтернатного типу, що значно посилює їх сегрегацію та ускладнює соціальну інтеграцію. Практична реалізація української моделі інклюзивної освіти в реаліях сьогодення передбачає взаємодію психолого-медико-педагогічних консультацій (з 2018 р. інклюзивно-ресурсних центрів) і закладів освіти за контролю відповідних профільних керівних установ та активної участі громадськості. Значна роль у створенні системи інклюзивної освіти належить психолого-медико-педагогічним консультаціям (ПМПК), які є початковою і сполучною ланкою між організацією загальної і спеціальної освіти щодо включення дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній процес.

У сільській місцевості районна ПМПК – найближча до місця проживання дитини та її родини інстанція, яка розв'язує всі питання первинного обстеження і консультування. Районні ПМПК повинні в першу чергу працювати над виявленням порушень психофізичного розвитку у дітей та організацією корекційно-педагогічної роботи на максимально ранньому етапі (у віці від 0 до 3-х років). По-друге, включати дітей з обмеженими можливостями в загальноосвітній процес шляхом створення для них безбар'єрного середовища, варіативних умов навчання і виховання з урахуванням їх психофізичних особливостей.

Краснопільська районна ПМПК створена на підставі розпорядження голови Краснопільської районної державної адміністрації від 11.09.2007 року № 374 «Про створення районної психолого-медико-педагогічної консультації» [Розпорядження..., 2007], наказу відділу освіти від 28.09.2007 р. № 247 «Про створення районної психолого-медико-педагогічної консультації» [Наказ відділу освіти..., 2007]. З метою реалізації права дитини з особливими освітніми потребами на освіту, їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство в Краснопільському районі було створено банк даних про кількість таких дітей, який узагальнювався та оновлювався щорічно. Протягом 2013-2018 років районною ПМПК було обстежено 223 дітей шкільного віку (табл. 1).

**Динаміка та структура порушень серед дітей шкільного віку
протягом 2013-2018 рр. (кількість)**

Групи порушень	Роки					Разом за 2013-2018 рр.
	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016	2016- 2017	2017- 2018	
Порушення мовлення	24	17	11	14	12	78
Легка розумова відсталість	9	11	8	11	13	52
Затримка психічного розвитку	-	-	-	-	1	1
Труднощі розвитку з нормою інтелекту	26	16	25	20	4	91
Порушення опорно-рухового апарату	-	-	-	-	1	1
Разом	59	44	44	45	31	223

Щодо динаміки виявлених порушень протягом означеного періоду, то вона була негативною, що з одного боку, свідчить про зменшення кількості звернень з кожним наступним роком, та успішність наданих послуг з іншого. Проте, необхідно зазначити, що батьки виявляли достатньо стійкий інтерес щодо проблем своїх дітей та постійно зверталися до ПМПК з приводу отримання фахової допомоги. Структуру виявлених порушень психофізичного розвитку у дітей шкільного віку Краснопілляського району в 2013–2018 рр. формували переважно – 40,8 %, труднощі розвитку з нормою інтелекту (рис. 1). Порушень мовлення було 35 %, а потенційно інклюзивних порушень, які склали розумова відсталість, затримка психічного розвитку, порушення опорно-рухового апарату було – 24,2 %.

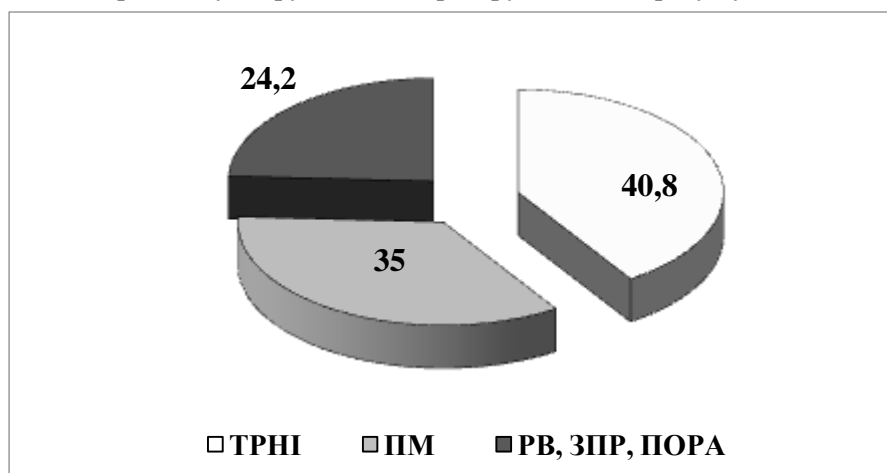

Рис. 1. Структуру виявлених порушень психофізичного розвитку у дітей шкільного віку Краснопілляського району в 2013–2018 рр. (у %)

Примітка: ТРНІ – труднощі розвитку з нормою інтелекту; ПМ – порушення мовлення; РВ – розумова відсталість; ЗПР – затримка психічного розвитку; ПОРА – порушення опорно-рухового апарату.

Аналіз частоти обрання певних форм навчання протягом 2013-2018 рр. був не на користь інклюзії. Як видно з рисунку 2, в переважній більшості випадків батьки наполягали на індивідуальній та інтернатній формах навчання (88,9 %), тоді як інклюзивна форма навчання була обрана лише у 11,1 % випадків. Наведені дані переконують, що в сільській місцевості батьки дітей із психофізичними порушеннями не поспішають із вибором прогресивних форми навчання, віддаючи перевагу більш традиційним формам які в умовах сьогодення вже втратили свою актуальність і не відповідають сучасним вимогам щодо освіти означеної категорії дітей.

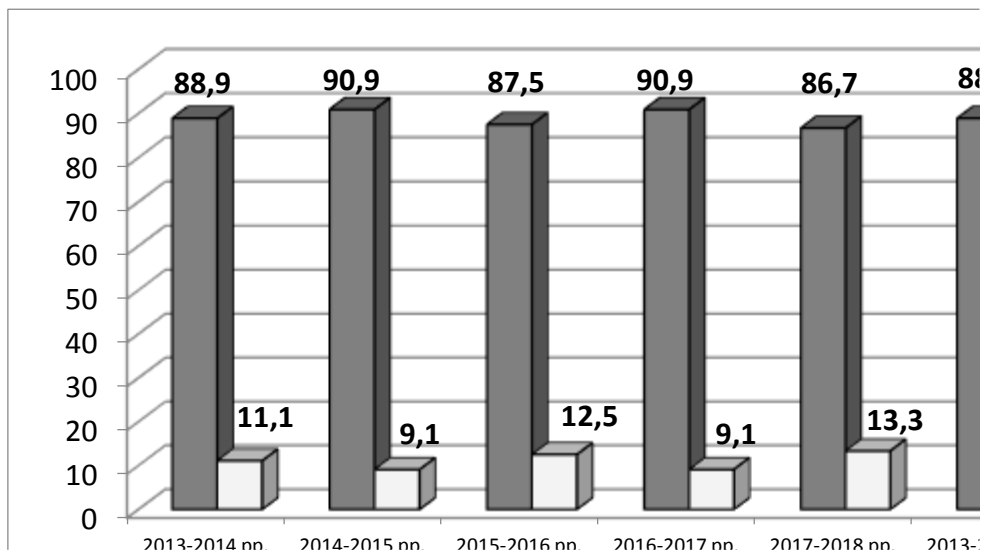

Рис. 2. Частота обрання форм навчання протягом 2013-2018 рр. (у %)

Під час індивідуальних бесід батьки пояснювали свою позицію власними страхами щодо «не прийняття» їхніх дітей здоровими однолітками та педагогами; переконанням, що дітям краще буде серед однолітків із однаковими навчальними можливостями; бажанням уникнути широкого розголосу діагнозів дітей та надмірної уваги до своїх проблем із боку односельців (осуду, жалю тощо). Деякі батьки (особливо це проявлялося в соціально неблагонадійних, багатодітних сім'ях) не хотіли зайвих труднощів і незручностей. Така ситуація переконує, що в більшості випадків батьки в сільській місцевості керуються не потребами дітей, а власними страхами, хибними установками та переконаннями, що

визначається їх необізнаністю в питаннях інклюзії, недостатнім рівнем особистісної і соціальної зрілості та відповідальності перед своїми дітьми. Ті батьки, які все ж таки обрали інклюзивне навчання для дітей були задоволені й не шкодували про свій вибір, який більшою мірою виправдав їх очікування та сподівання.

Також необхідно підкреслити, що низький запит щодо інклюзії з боку цільової аудиторії в сільській місцевості є віддзеркаленням загального стану цієї проблеми в області. Так, за офіційними статистичними даними МОН України [*Статистика МОН...*, 2017], за показником охоплення дітей із психофізичними вадами інклюзивним навчанням у 2016-2017 н. р. Сумська область посідає лише 20 місце з 25 можливих. Така ситуація не може сприйматися як належна і вимагає застосування адекватних заходів з боку керівних установ та прогресивної громадськості.

Наразі в Краснопільському районі Сумської області функціонує 3 заклади загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання.

Вперше інклюзивний клас було організовано на базі Самотоївської ЗОШ І-ІІІ ст. А у 2015 році Самотоївську ЗОШ І-ІІІ ст. визначено базовим (експериментальним) загальноосвітнім навчальним закладом для впровадження інклюзивного навчання.

У 2017-2018 н. р. після проведення засідання районної ПМПК, висновків обласної ПМПК на базі Угрюїдської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. був також організований клас з інклюзивною формою навчання. З 1 вересня 2018 року на базі цієї самої школи був організований ще один інклюзивний клас.

Відділом освіти Краснопільської селищної ради з 1 вересня 2018 року організований інклюзивний клас у Краснопільській філії Краснопільської загальноосвітньої школи І - ІІІ ступенів.

Організація навчально-виховного та корекційно-розвивального процесу в інклюзивних класах відбувається згідно з чинним законодавством [*Постанова КМУ, 2011*]. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 № 1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів» [*Наказ МОН, 2010*] та чинних змін [*Наказ МОН, 2018*] у вищезазначених школах були введені посади асистентів вчителів для роботи в інклюзивних класах з розрахунку 0,5 ставки, а з 2018 року – 1 ставка на клас (25 годин) на тиждень.

Навчально-виховний процес в класах з інклюзивною формою навчання здійснюється відповідно до робочих навчальних планів шкіл, складених на основі Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених Міністерством освіти і науки України, з урахуванням потреб учнів, їх психофізичних особливостей та здібностей. Особливістю інклюзивного освітнього середовища є його корекційна спрямованість. Для проведення корекційно-розвивальних занять в індивідуальних навчальних планах учнів передбачено 6 годин на тиждень,

що встановлюється з урахуванням рекомендацій районної ПМПК відповідно до особливостей психофізичного розвитку кожного учня.

Відповідно до висновку ПМПК та за згодою батьків для кожної дитини з особливими освітніми потребами розроблені індивідуальні навчальні програми, які, на основі вивчення динаміки розвитку учня, переглядаються двічі на рік для врахування динаміки потенційних можливостей учня. Індивідуальна навчальна програма розроблялася на основі типових навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів за участю батьків дитини та затверджувалася керівником навчального закладу.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється за критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти та обсягом матеріалу, визначеним індивідуальною навчальною програмою. Система оцінювання навчальних досягнень учнів стимулююча. Зокрема, практикуються сюрпризні моменти, словесні заохочення, записи в щоденниках тощо.

Розклад уроків у класах з інклюзивним навчанням склався відповідно до робочого плану навчального закладу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів та гігієнічних вимог.

Аналіз начально-вихового процесу в інклюзивних сільських школах Краснопільського району Сумської області, багаторічні спостереження, індивідуальні бесіди з батьками дітей, педагогічними працівниками, адміністрацією освітніх закладів та анонімне опитування дозволили визначити низку перешкод щодо ефективного впровадження інклюзивної форми навчання в закладах загальної середньої освіти сільської місцевості.

Важливим чинником ефективної реалізації інклюзивної освіти є позитивне ставлення до дітей із психофізичними вадами з боку інших дітей та їх батьків, вчителів і усієї громади. У великих розвинених містах жорсткий розподіл суспільства за показником «нормальності» та «ненормальності» вже відходить у минуле, але й досі актуальний для сільської місцевості. Відбиваючись у свідомості батьків здорових учнів інклюзивних класів, ця установка створює феномен «псевдотолерантності», який транслюється на взаємовідносини дітей. Проте, психофізична відмінність, нетиповість дитини не роблять її меншовартою, не гідною перебувати серед здорових однолітків. Саме це декларує інклюзія, гарантуючи рівноцінність усім учням без дискримінації і утисків на засадах широкого прийняття нетиповості, доброзичливості, солідарності та прийнятних способів взаємодії.

У сільських школах особливо наголошується недостатність професійної готовності педагогів до роботи в умовах інклюзії. Ефективна реалізація інклюзивної освіти залежить від професійної компетентності педагога, а саме від її інклюзивної складової. Інклюзивна компетентність педагогічного працівника зумовлює його здатність здійснювати професійну діяльність в умовах інклюзивного освітнього середовища, з урахуванням освітніх потреб учнів, забезпечення умов для повноцінної участі дитини з

Pedagogy

психофізичними вадами в усіх сферах життєдіяльності учнівського колективу, школи та суспільства у цілому. Не останню роль у цій ситуації відіграє «інформаційна обмеженість» сільської місцевості, наслідком якої є брак своєчасної актуальної інформації щодо розробок, досягнень, тенденцій у сфері інклюзії; неможливість повною мірою обмінюватись своїм досвідом, розширювати свій професійний кругозір у тому числі з використанням інтернет-ресурсів (тренінги, майстер-класи, вебінари, професійні форуми тощо).

Остаточно не вирішеним є питання недостатньої укомплектованості сільських інклюзивних шкіл висококваліфікованими досвідченими фахівцями, це створює недоліки щодо корекційно-розвивального компоненту інклюзивної освіти і потребує розробки механізмів залучення спеціалістів з обласного центру, підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, заохочення до працевлаштування в сільських школах майбутніх випускників ВНЗ тощо.

Проблемним залишається процес реалізації нормативно-правового забезпечення інклюзивної освіти. Потребують практичного відпрацювання механізми взаємодії організаторів та учасників інклюзивного процесу: керівних установ, адміністрації навчальних закладів, педагогічних працівників у створенні освітнього інклюзивного середовища в закладах освіти. Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами є технологічно складним педагогічним процесом, який вимагає злагодженої роботи всіх учасників мультидисциплінарної команди (вчителів, асистентів, психологів, спеціальних педагогів, логопедів, соціальних працівників). Потребують конкретизації функції, завдання та зміст психолого-педагогічного супроводу «інклюзивних» дітей у сільській місцевості, розробки та уточнення форм і способів взаємодії з їхніми батьками тощо.

Актуальними для сільської місцевості є проблема фінансового та матеріально-технічного забезпечення інклюзивного процесу, серед яких: територіальна та технічна доступність, функціональність освітніх закладів; наявність та обладнаність спеціальних приміщень; дидактичне забезпечення навчально-виховного процесу тощо. Все це створює потребу в залученні додаткових коштів з боку благодійних організацій і фондів, грандових проектів та територіальних громад тощо.

Висновки. Наразі в Україні взято курс на широке запровадження інклюзивної освіти, що є індикатором демократичних перетворень як у суспільстві у цілому, так і в освітній галузі зокрема. Забезпечення доступу до якісної освіти дітям із психофізичними вадами не залежно від їх територіальної приналежності є пріоритетним завданням реформування освітньої системи та важливим чинником оптимізації освітнього процесу в сільській місцевості. Формула впровадження інклюзивного навчання в сільських школах повинна виходити з конкретного контексту, враховувати особливості, що відображають специфіку сільської місцевості.

Подальші наукові пошуки плануємо скерувати на розробку механізмів ефективного впровадження інклюзивної форми навчання в освітніх закладах сільської місцевості.

ЛІТЕРАТУРА

- Колупаєва, 2007* – Колупаєва А. А. Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навч.-метод. посіб.] / [А.А Колупаєва, Ю.М. Найда, Н.З. Софій та ін.] ; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
- Колупаєва, 2009* – Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А. А. Колупаєва. – К.: «Самміт-Книга», 2009. – 326 с.
- Концепція, 2016* – Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua.202016/12/05/konczepczyia.pdf>
- Наказ відділу освіти, 2007* – Наказ відділу освіти від 28.09.2007 р. № 247 «Про створення районної психолого-медико-педагогічної консультації» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://krasnovv.at.ua/>
- Наказ МОН, 2010* – Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.12.2010 № 1205 «Про затвердження Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-10>
- Наказ МОН, 2018* – Наказ Міністерства освіти і науки України № 90 від 01.02.2018 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 06 грудня 2010 року № 1205» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://autism.ua/zminylasia-stavka-asystenta-vchytelia-pro-posadu-vchytel-defektoloh/>
- Постанова КМУ, 2011* – Постанова Кабінету міністрів України від 15.08.2011 №872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-p/ed20110815>
- Розпорядження, 2007* – Розпорядження голови Краснопільської районної державної адміністрації від 11.09.2007 року № 374 «Про створення районної психолого-медико-педагогічної консультації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krn.sm.gov.ua/index.php/uk/>
- Статистика МОН, 2017* – Статистика Міністерства освіти і науки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani>

REFERENCES

- Kolupaieva, 2007* – Kolupaieva A. A. Inkluzivna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia : [navch.-metod. posib.] / [A.A Kolupaieva, Yu.M. Naida, N.Z. Sofii ta in.] ; za zah. red. L.I. Danylenko. – K., 2007. – 128 s.
- Kolupaieva, 2009* – Kolupaieva A. A. Inkluzivna osvita: realii ta perspektivy : [monohrafiia] / A. A. Kolupaieva. – K.: «Sammit-Knyha», 2009. – 326 s.
- Kontseptsia, 2016* – Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola» [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://mon.gov.ua.202016/12/05/konczepczyia.pdf>
- Nakaz viddilu osvity, 2007* – Nakaz viddilu osvity vid 28.09.2007 r. № 247 «Pro stvorennia raionnoi psykhologo-mediko-pedahohichnoi konsultatsii» [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://krasnovv.at.ua/>
- Nakaz MON, 2010* – Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06.12.2010 № 1205 «Pro zatverdzhennia Typovykh shtatnykh normatyviv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1308-10>
- Nakaz MON, 2018* – Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 90 vid 01.02.2018 «Pro vnesennia zmin do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 06 hrudnia 2010 roku № 1205» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://autism.ua/zminylasia-stavka-asystenta-vchytelia-pro-posadu-vchytel-defektoloh/>
- Postanova KMU, 2011* – Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 15.08.2011 №872 «Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii inkluzivnoho navchannia u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh» [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-p/ed20110815>